

-propagandowe, to również i one zostały przynajmniej częściowo zrealizowane: gospodarze włożyli w organizację konferencji bardzo dużo wysiłku, który z pewnością należy docenić, a goście wyjechali z Serbii zabierając z sobą wrażenie kraju gościnnego, starającego się odnaleźć swoje miejsce nie tylko na politycznej, ale także na naukowej mapie Europy.

Ks. Stanisław Adamiak – Rzym, Papieski Uniwersytet Gregoriański

10. ROMA SOTTERRANEA, CZYLI W POSZUKIWANIU STAROŻYTNEGO MIASTA (Wyjazd naukowy do Rzymu i okolic, 23 VII - 30 VII 2013)

W dniach 23-30 lipca 2013 r. Koło Starożytnicze Studentów KUL po raz kolejny zorganizowało wyjazd naukowy do Rzymu i jego okolic. Był to już trzeci z kolei wyjazd badawczy przeznaczony dla wszystkich osób zainteresowanych starożytnością i jej recepcją, w szczególności zaś dla pracowników, doktorantów, studentów oraz absolwentów Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego Jana Pawła II.

W lipcu 2011 r. odbył się pierwszy objazd, którego temat brzmiał: *Rzym jako jeden z głównych celów XVII/XVIII-wiecznego Grand Tour, czyli śladami pierwszych „badaczy” po antycznych zabytkach Wiecznego Miasta* (sprawozdanie z objazdu w roku 2011 – zob. A. Łuka, *Rzym jako jeden z głównych celów siedemnasto- i osiemnastowiecznego Grand Tour, czyli śladami pierwszych „badaczy” po antycznych zabytkach Wiecznego Miasta. Sprawozdanie z objazdu naukowego do Rzymu w dniach 20-27 VII 2011 r.*, RH 58-59:2010-2011, z. 3, 243-249). Rok później zorganizowany został kolejny objazd będący kontynuacją już rozpoczętych badań (sprawozdanie z objazdu w roku 2012 – zob. A. Krauze-Kołodziej, *Rzym jako jeden z głównych celów XVII/XVIII-wiecznego Grand Tour, czyli śladami pierwszych „badaczy” po antycznych zabytkach Wiecznego Miasta, cz. 2: Sprawozdanie z objazdu naukowego do Rzymu i okolic w dniach 23-31 VII 2012*, RH 60:2012, z. 3, 191-194.). Tegoroczny wyjazd, poświęcony głównie tematyce archeologicznych pozostałości podziemnego Rzymu, pozwolił na pogłębienie zdobytej już przez uczestników poprzednich objazdów wiedzy oraz na spojrzenie na Wieczne Miasto z innej perspektywy.

Organizowane co roku objazdy naukowe mają za zadanie umożliwienie ich uczestnikom poszerzenia wiedzy oraz zainteresowań badawczych skupiających się wokół szeroko rozumianej starożytności, przede wszystkim grecko-rzymskiej, oraz jej wpływu na kulturę średniowiecznej i nowożytnej Europy. Ich celem jest również przedstawienie dotychczasowych badań w postaci prezentacji na wybrany temat oraz zestawienie tak przygotowanych odczytów z zabytkami Wiecznego Miasta. Objazdy przyczyniają się także do promowania interdyscyplinarnego zainteresowania starożytnością poprzez umożliwienie prowadzenia dyskusji pracownikom, doktorantom oraz studentom różnych kierunków. Organizowane po zakończeniu objazdu wystawy fotograficzne oraz odczyty i prezentacje umożliwiają także promowanie starożytności oraz jej recepcji wśród pozostałych pracowników i studentów KUL. Objazdy naukowe stanowią również dla studentów okazję do uzupełnienia i poszerzenia wiedzy zdobywanej podczas studiów m.in. z historii, historii sztuki i filologii klasycznej, których program nie obejmuje wyjazdów badawczych. Pracownicy naukowcy oraz doktoran-

ci natomiast, mają możliwość skorzystania ze zbiorów bibliotek i muzeów Rzymu, przez co poszerzają swoje zainteresowania badawcze.

Uczestnikami tegorocznego objazdu naukowego byli: dr Ewa Osek, Paulina Wiejak, Katarzyna Holc, Justyna Dyzma oraz Arkadiusz Kołodziej. Kierownikiem i koordynatorem objazdu była – podobnie jak w przypadku poprzednich objazdów – osoba pisząca niniejsze sprawozdanie. W objeździe mieli uczestniczyć również: Magdalena Wójcik oraz Dominik Szurgot, jednak z powodu kłopotów komunikacyjnych nie udało im się niestety dotrzeć do Rzymu.

Podczas ośmiu dni pobytu każdy z uczestników przedstawił przygotowane przez siebie w postaci krótkich komunikatów prezentacje na wybrane wcześniej tematy związane z problematyką tegorocznego objazdu. Odczyty te wygłaszane były *in situ*, przy odpowiadającym im zabytkach, przez co możliwe było natychmiastowe zestawienie przygotowanych materiałów z samodzielnymi obserwacjami. Stanowiło to punkt wyjścia do wielu długich dyskusji. Pani dr Ewa Osek przygotowała wystąpienie na temat rzymskich mitrów oraz kultu boga Mity na terenie Lacjum; Paulina Wiejak przedstawiła historię i topografię Ostii Antycznej; Katarzyna Holc krótko scharakteryzowała i omówiła historię jednej z dzielnic Rzymu – Zatybrza; Justyna Dyzma dokonała w swoim wystąpieniu krótkiej charakterystyki term rzymskich posługując się przykładem Term Karakalli; Arkadiusz Kołodziej zaś przedstawił topografię *Forum Romanum* i omówił funkcję najważniejszych budynków znajdujących się na nim. Przygotowane na objazd wystąpienia Magdaleny Wójcik oraz Dominika Szurgota dotyczyły miały kolejno Ołtarza Pokoju oraz forów cesarskich i z powodu ich nieobecności przedstawione zostaną na jednym ze spotkań Koła Starożytniczego Studentów KUL w najbliższym roku akademickim.

Program tegorocznego objazdu trwającego ponad tydzień był niezwykle intensywny i skupiał się wokół podziemnego Rzymu. Pierwszego dnia pobytu, po przyjeździe z lotniska, uczestnicy zostali zakwaterowani w samym centrum Wiecznego Miasta, w pobliżu głównego dworca – Termini – w jednej z zabytkowych kamienic. Mieszczący się w niej niewielki hotelik gościł uczestników objazdu już po raz trzeci. I tym razem najważniejszym miejscem okazał się być taras, na którym co wieczór prowadzone były długie rozmowy i dyskusje dotyczące szeroko rozumianej starożytności. Niestety, z powodu dużego opóźnienia samolotu, planowane już na pierwszy dzień pobytu zwiedzanie katakumb św. Agnieszki, nie doszło do skutku. Udało się jednak – modyfikując nieco program – zaplanować ich odwiedzenie na ostatni dzień pobytu. Dopiero późnym wieczorem w pierwszym dniu przyjazdu uczestnicy udali się na spacer po dzielnicy San Lorenzo, połączony z prezentacją ogólnej tematyki i programu tegorocznego objazdu oraz wspólną kolacją.

Kolejny dzień pobytu rozpoczął się od długiego spaceru z jednego z rzymskich wzgórz Eskwilinu aż do *Forum Romanum*. Wzdłuż tej trasy znajduje się wiele miejsc wartych odwiedzenia. Jako pierwsza w programie objazdu znalazła się jedna z bazylik papieskich zwana Bazyliką Matki Bożej Większej, skrywająca relikwie żłóbka Pańskiego oraz dwa cykle wspaniałych wczesnochrześcijańskich mozaik – na łuku triumfalnym oraz powyżej kolumn wzdłuż ścian nawy głównej. Następnie udaliśmy się do kolejnych dwóch bazylik pamiętających czasy pierwszych chrześcijan – Bazyliki św. Praksedy, słynącej ze wspaniałego zespołu mozaikowego zdobiącego kaplicę św. Zenona oraz Bazyliki św. Pudencjany, gdzie w apsydzie podziwiać można jedną z najlepiej zachowanych i najstarszych mozaik chrześcijańskiego Rzymu. Zbaczając

niewco z Via Cavour, skuszeni przepiękną estakadą schodów, dotarliśmy do Bazyliki św. Piotra w Okowach, gdzie prócz relikwii łańcuchów, w które zakuty miał być pierwszy biskup Rzymu, znajduje się słynny posąg Mojżesza – część monumentalnego nagrobka papieża Juliusza II wykonanego przez Michała Anioła. Następnie, mając na uwadze wzmagający się upał i pamiętając o ogromnej ilości miejsc, które tego dnia pozostały nam jeszcze do zobaczenia, udaliśmy się szybkim krokiem do Bazyliki św. Klemensa. Przed wejściem do niej, chcąc przygotować się na zwiedzanie podziemi kościoła skrywających nie tylko pozostałości pierwszej bazyliki z IV w., ale także starszych budynków z wieku I, m.in. miejsca kultu boga Mitry, wysłuchaliśmy wystąpienia dr Ewy Osek. Następnie postanowiliśmy udać się na *Forum Romanum*, czyli główne polityczne, religijne i towarzyskie centrum starożytnego Rzymu. Zobaczywszy pozostałości bazylik, świątyń, łuków i kolumn triumfalnych, jakie zachowały się na *Forum*, słynną Świętą Drogą, dotarliśmy najpierw na Palatyn, gdzie mogliśmy podziwiać monumentalne pozostałości pałaców cesarskich oraz willi dostojników, a następnie, mijając Łuk Konstantyna Wielkiego, do Amfiteatru Flawiuszów, który – od znajdującego się niegdyś obok niego słynnego Kolosa przedstawiającego cesarza Nerona – nazwany został Koloseum. Później, po wstąpieniu do wspaniałej Bazyliki Kosmy i Damiana oraz po zobaczeniu forów cesarskich, wśród których najwspanialszym wydało nam się Forum cesarza Trajana z górującą nad nim monumentalną kolumną ukazującą zwycięstwo cesarza nad Dakami, udaliśmy się na wspólny obiad *all'italiana*. Posileni i gotowi do dalszego zwiedzania, popołudnie postanowiliśmy poświęcić na zobaczenie okolic Placu Weneckiego. Rozpoczęliśmy od zwiedzenia Ołtarza Ojczyzny wraz ze znajdującym się w nim Muzeum Zjednoczenia Włoch. Największe wrażenie zrobił na nas jednak widok z tarasu Ołtarza, z którego można podziwiać całą rozciągającą się wokół „starożytną” część miasta. Następnie, postanowiliśmy wstąpić do znajdującego się tuż obok Ołtarza Ojczyzny kościoła Santa Maria in Aracoeli, którego obecna zabudowa pochodzi z XII wieku. Resztę popołudnia spędziliśmy podziwiając niezwykle bogatą kolekcję Muzeów Kapitolińskich. Mieliśmy również możliwość zobaczenia odbywającej się w tym czasie w pałacach na Wzgórzu Kapitolińskim wystawy poświęconej greckiemu filozofowi przyrody i matematykowi Archimedesowi, która prezentowała nie tylko historię jego życia, ale także jego wynalazki i ich niezwykle rekonstrukcje.

Kolejny dzień objazdu poświęcony był zwiedzaniu słynnej rzymskiej Via Appia Antica, czyli Drogi Appijskiej, która biegnie z Rzymu na południe aż w okolice Kapui pod Neapolem. Wzdłuż tej trasy znajduje się wiele pozostałości rzymskich will i grobowców. Tu również zlokalizowane są liczne katakumby, w tym otwarte dla zwiedzających Katakumby św. Kaliksta i św. Sebastiana, które postanowiliśmy zwiedzić podczas tegorocznego objazdu. Najpierw udaliśmy się do Katakumb św. Kaliksta, gdzie mogliśmy podziwiać słynną Kryptę Papieży oraz Kryptę św. Cecylii. Następnie zwiedziliśmy Katakumby św. Sebastiana, gdzie można zobaczyć m.in. trzy rzymskie hipogea o bogato dekorowanych wnętrzach, zbudowaną ponad nimi chrześcijańską Triclię oraz wzniesioną ponad grobem męczennika Bazylikę. Kończąc nasz spacer po Via Appia Antica, odwiedziliśmy wspaniałą willę cesarza Maksencjusza, gdzie można podziwiać pozostałości jego pałacu, cyrku oraz mauzoleum. Tego dnia, zmęczeni przedpołudniową trasą, postanowiliśmy odpocząć na tarasie i tam przygotować sobie wzorowaną na antycznej ucztę. Dopiero późnym wieczorem wyszliśmy na spacer wzdłuż ulicy Via Nazionale, aby podziwiać rzymskie zabytki nocą.

Piątkowe przedpołudnie postanowiliśmy poświęcić na zobaczenie ogromnej kolekcji Muzeów Watykańskich, która powstała ze zbiorów dzieł sztuki gromadzonych przez kolejnych papieży. Udało nam się odwiedzić Pinakotekę, Muzeum Etruskie i Egipskie, zobaczyliśmy kolekcję rzeźby antycznej w Muzeum Pio-Clementino oraz liczne wczesnochrześcijańskie sarkofagi w Muzeum Pio Cristiano. Nieco zmęczeni kilkugodzinnym zwiedzaniem, postanowiliśmy udać się do malowniczej dzielnicy Zatybrze znajdującej się nieopodal Watykanu, gdzie po odwiedzeniu Bazyliki Najświętszej Maryi Panny na Zatybrzu, udaliśmy się na wspólny obiad do prawdziwej włoskiej tawerny, której historia sięga XVIII w. Posileni, przekroczyliśmy Tybr i dotarliśmy do jednej z najpiękniejszych ulic Rzymu Via Giulia, gdzie mieszczą się liczne kościoły i zabytkowe *palazzi* niegdyś należące do najbogatszych rzymskich rodów. Tuż obok znajduje się słynny plac Campo de' Fiori, gdzie wykonana została egzekucja włoskiego filozofa i humanisty Giordano Bruno, co upamiętnia znajdujący się na tym placu pomnik. Wąskimi uliczkami doszliśmy do kolejnego placu zwanego Largo di Torre Argentina z pozostałościami czterech świątyń, które pamiętają czasy republiki. Przy tym placu również mieści się kościół polski pw. św. Stanisława Biskupa i Męczennika. Zwiedzając ten niewielki, jednonawowy kościółek będący najstarszym i najcenniejszym polskim zabytkiem poza krajem, zakończyliśmy kolejny dzień naszego objazdu.

Sobotni poranek rozpoczęliśmy od spaceru po jednym z siedmiu rzymskich wzgórz Janikulum, z którego rozciąga się malownicza panorama na całe miasto. Następnie zeszliśmy tą piękną trasą na Watykan, aby zwiedzić Bazylikę św. Piotra i mieszczące się w niej muzeum, gdzie podziwiać można bogatą kolekcję papieskim paramentów liturgicznych. W samo południe dotarliśmy do Nekropoli Watykańskiej. Jej zwiedzanie musieliśmy zaplanować i zarezerwować dużo wcześniej, gdyż dostęp do niej jest ograniczony. Pod Bazyliką św. Piotra mieliśmy okazję zobaczyć wspaniałe pozostałości starożytnych rzymskich grobowców oraz miejsce pochówku pierwszego biskupa Rzymu. Następnie udaliśmy się Via della Conciliazione do Zamku Anioła i dalej, wzdłuż Tybru, aż do wspaniałego Ołtarza Pokoju wybudowanego przez cesarza Oktawiana Augusta na Polu Marsowym po zakończeniu długotrwałych wojen. Obecnie podziwiać można nie tylko starożytną budowlę z bogato zdobionym reliefem przedstawiającym procesję rodziny Augusta, ale także nowoczesny kompleks architektoniczny projektu Richarda Meiera, w którym znajduje się Ołtarz. Następnie udaliśmy się na wspólny obiad na Piazza del Popolo, po którym wyruszyliśmy Via del Corso w stronę Placu Weneckiego. Po drodze zobaczyliśmy monumentalną kolumnę Marka Aureliusza, Plac i Schody Hiszpańskie, Panteon oraz Fontannę di Trevi. Później metrem udaliśmy się do monumentalnego kompleksu term wybudowanego przez cesarza Karakallę. Po zwiedzeniu tej niezwyklej budowli, postanowiliśmy posilić się prawdziwą włoską pizzą w jednej z rodzinnych restauracji w dzielnicy San Lorenzo.

Kolejne dwa dni objazdu spędziliśmy poza Rzymem. W niedzielę udaliśmy do antycznego portu rzymskiego w Ostii Antycznej, gdzie przez długie godziny zwiedzaliśmy niezwykle dobrze zachowane pozostałości starożytnego miasta, szukając przy tym wspólnie miejsc kultu boga Mity, których w Ostii nie brakowało. Następnie, po powrocie do Wiecznego Miasta, poszliśmy wspólnie na Mszę świętą do mieszczącej się nieopodal naszego miejsca zamieszkania Bazyliki Matki Bożej Większej. Kolejnego dnia, chcąc odpocząć nieco od rzymskiego zgiełku i skorzystać z przepięknej pogody, udaliśmy się na wypoczynek nad morze do oddalonej od Rzymu o 40 km miej-

scowości Fregene. Przedpołudnie ostatniego dnia pobytu spędziliśmy kupując ostatnie pamiątki z Wiecznego Miasta i planując kolejny, już czwarty wyjazd na przyszły rok.

Tegoroczny objazd był niezwykle udany, ponieważ udało nam się zwiedzić wiele archeologicznych pozostałości Rzymu. Przygotowane przez uczestników prezentacje ukazywały wybrane przez nich tematy w interdyscyplinarny sposób, budząc tym samym w gronie pozostałych uczestników zainteresowanie i żywe dyskusje. Owocem objazdu w 2011 r. była zorganizowana w dniach 16-22 XI 2011 r., na parterze Collegium Norwidianum wystawa fotografii pt. *Urbs Aeterna oczami filologów klasycznych*, której zwieńczeniem było specjalne posiedzenie Lubelskiego Koła Polskiego Towarzystwa Filologicznego poświęcone multimedialnemu sprawozdaniu z objazdu. Po objeździe w roku ubiegłym udało się nam zorganizować spotkania i zebrania Koła Starożytniczego omawiające zwiedzane przez nas zabytki. Mamy nadzieję, że po tegorocznym objeździe naukowym będzie możliwe zorganizowanie kolejnej wystawy fotografii, która pozwoli na zaprezentowanie wyników naszych badań i wspólnych zainteresowań oraz promowanie starożytności i jej recepcji wśród pozostałych pracowników i studentów naszego Uniwersytetu.

Aleksandra Krauze-Kołodziej – Lublin, KUL